

Онаць Олена Миколаївна,
кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник,
завідувачка відділом економіки та управління ЗСО
Інституту педагогіки НАПН України,
м. Київ, Україна

СТРАТАГЕМА ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ У ОПОРНОМУ ЗАКЛАДІ ОСВІТИ

Проблема збереження здоров'я в сучасному світі є надзвичайно актуальною в соціокультурному та економічному аспектах. Особливо це стосується підростаючого покоління. На щастя, це все більше усвідомлюється суспільством як педагогічно значуща проблема, а, значить, потребує активної діяльності закладів загальної середньої освіти, адже фізичний, духовний і психологічний розвиток, здоров'я дитини, адаптація значною мірою визначається й умовами її навчання у школі. Великий обсяг інформаційного навантаження, емоційна напруга, несприятливі соціально-економічні умови багатьох родин, спадковість, якість харчування, мала рухова активність та інші фактори мають негативний вплив на здоров'я. На жаль, не завжди це розуміють як дорослі, так і учні. Актуальність проблеми і в тому що показники стану здоров'я сьогоднішніх учнів дуже тривожні.

СЛАЙД №1. Актуальність проблеми збереження здоров'я

Соціальна важливість і необхідність вирішення проблем збереження та зміцнення здоров'я дітей у процесі навчання й виховання відображається у Законах України «Про освіту», Державному стандарті базової і

повної загальної середньої освіти, у Національній стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року, Законах України «Про охорону дитинства» тощо. Проблеми організації здоров'язбережувальної діяльності на основі системного та комплексного підходів розроблялися В. Бондіним, Н. Горкушею, В. Колбановим, І. Новосоловою, Н. Полтовцевою, В. Смирновим та ін.. Великий інтерес до здоров'язбереження у науці представлений також працями Г. Зайцева, І. Мечникова, І. Павлова, В. Сухомлинського, М. Стригуна, Н. Фоміна та інших. Важливе значення для нашого дослідження з обраної нами теми мають розвідки Г. Апанасенка, Є. Казіна, В. Казначеева, Г. Кураєва, О. Разумова та ін.

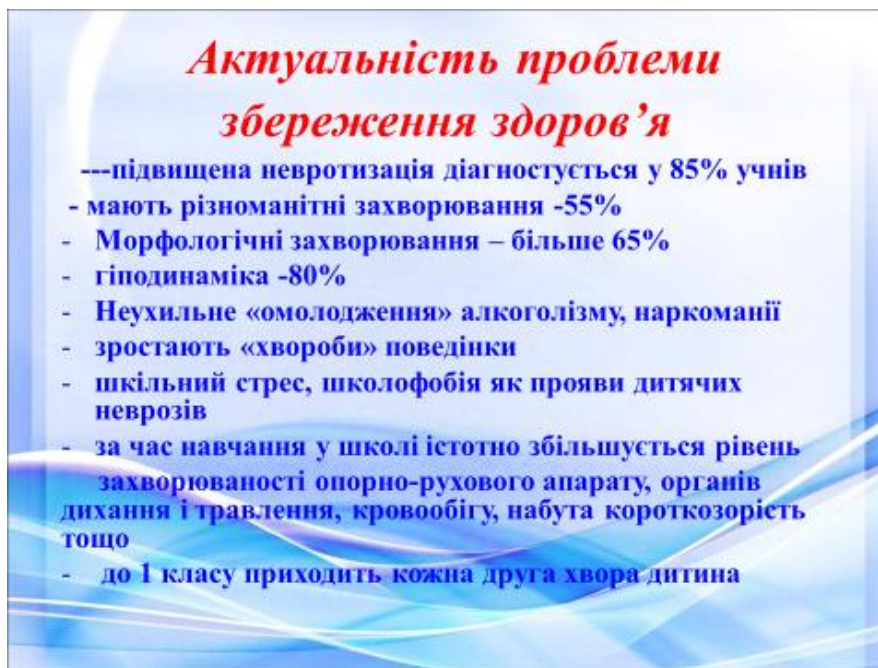
Сучасні заклади освіти шукають шляхи виходу із ситуації, що склалася. Введено предмети «Основи здоров'я», «Валеологія», проводяться профілактичні огляди учнів, апробовуються різні форми профілактики і збереження здоров'я. Активно працюють Школи сприяння здоров'ю, здійснюються різноманітні проекти щодо збереження здоров'я. *При таких різноманітних підходах «шкільні» причини виникнення порушень стану здоров'я не ліквідовуються повністю, а робляться лише спроби знизити їх негативний вплив. Ні державні документи, ні чисельні дослідження, ні практична діяльність закладів освіти особливих позитивних результатів, на жаль, не дають.*

У Законі України «Про освіту» (2017), Концепції «Нова українська школа» визначені ключові компетентності, серед яких почесне місце займає компетентність - *екологічна грамотність і здорове життя*. Це означає, що учень, випускник закладу загальної середньої освіти, має отримати такі знання, уміння, навички, оволодіти способами діяльності, щоб розумно та раціонально користуватися природними ресурсами в рамках сталого розвитку, усвідомлювати ролі навколишнього середовища для життя і здоров'я людини, здатність і бажання дотримуватися здорового способу

життя. У своїй статті ми назвали її «здоров'язбережувальна компетентність».

Здоров'язбережувальна компетентність виступає внутрішнім регулятором поведінки і вагомим чинником конструктивної життєтворчості людини.

СЛАЙД № 2 Здоров'язбережувальна компетентність

Актуальність проблеми збереження здоров'я

- підвищена невротизація діагностується у 85% учнів
- мають різноманітні захворювання -55%
- Морфологічні захворювання – більше 65%
- гіподинаміка -80%
- Неухильне «омолодження» алкоголізму, наркоманії
- зростають «хвороби» поведінки
- шкільний стрес, школофобія як прояви дитячих неврозів
- за час навчання у школі істотно збільшується рівень захворюваності опорно-рухового апарату, органів дихання і травлення, кровообігу, набута короткозорість тощо
- до 1 класу приходить кожна друга хвора дитина

СЛАЙД № 3 Здоров'я

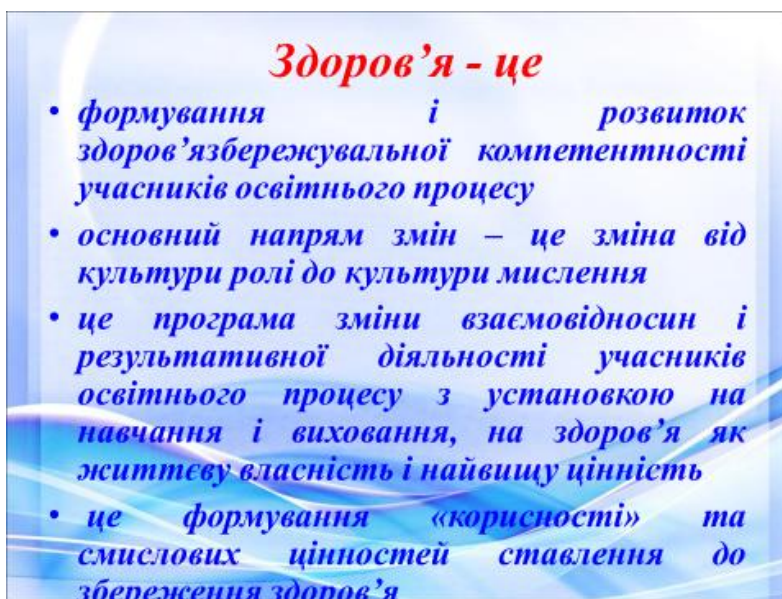
Здоров'язбережувальна компетентність

- Це характеристики індивідуальних властивостей людини, які спрямовані на збереження і зміцнення фізичного, соціального, психічного і духовного здоров'я – свого власного і здоров'я оточення

Ми розглядаємо здоров'я як комплекс інформаційних сигналів, які нерідко потребують втручання з боку середовища, економічного аналізу і оцінювання його стану. Завдяки здоров'ю в учнів складається не лише економічний ресурс, а й визначаються підходи до розуміння екології навчання, успішних життєдіяльних умов у конкретній школі, формування соціальної стратегії для майбутнього працевлаштування. Сенс в формуванні в учнів позитивного ставлення учнів до збереження здоров'я як набутої економічної власності зумовлене законами, вимогами та діючими категоріями зв'язку і взаємодії Природи і суспільства. Економічним вважається здоров'я, рівень збереження якого, є досягненням особистості з акме професійним ставленням до його розвитку.

Як показало проведене дослідження, успішне формування здоров'язбережувальної компетентності неможливе без спеціально створеного освітньо-культурного середовища опорного закладу освіти та виховання позитивного ставлення учнів до здоров'я, усвідомлення «корисності» та смислових цінностей збереження здоров'я. Насамперед, це стосується організації освітнього процесу.

СЛАЙД № 4. ОСОБЛИВОСТІ освітнього процесу

Здоров'я - це

- формування і розвиток здоров'язбережувальної компетентності учасників освітнього процесу
- основний напрям змін – це зміна від культури ролі до культури мислення
- це програма зміни взаємовідносин і результативної діяльності учасників освітнього процесу з установкою на навчання і виховання, на здоров'я як життєву власність і найвищу цінність
- це формування «корисності» та смислових цінностей ставлення до збереження здоров'я

При такому підході ставлення до здоров'я формується через навчання з установкою на здоров'я як життєву власність, що сприяє оновленню психолого-педагогічних засад у профілактиці здоров'я та

служить розумінню учнями себе як суб'єкта власного здоров'я.

Для здійснення такої мети потрібно створити спеціально організоване освітньо-культурне середовище, в якому передбачається чітко спланована і ретельно прорахована послідовність дій, спрямованих на вирішення конкретних завдань або досягнення поставленої мети із врахуванням психологічних особливостей об'єктів або інших особливих ситуацій.

Цей шлях називається стратагема, або стратегема, або стратагеми.

СЛАЙД № 5 Стратагема

Застосовуються стратагеми також як проміжна ланка між стратегією і тактикою, тобто, її можна вважати *комбінацією тактичних прийомів, які сприяють досягненню стратегічних результатів*[6, с. 49-50. Досить часто стратагеми застосовуються у різних галузях діяльності, зокрема і педагогіці, Їх ефективність значно підвищується, якщо вони взаємодіють одна з одною.

Стратагема формування здоров'язберезувальної компетент-ності – це розбудова здоров'язберезувального середовища в опорному закладі освіти: визначення засад (наукових підходів, принципів, умов і чинників,

врахування закономірностей і факторів впливу), завдань, напрямів та специфіка освітнього процесу, технології, особливості управління тощо).

Умовою реалізації цієї стратегії та формування відповідних засад є компетентно та професійно-орієнтоване розвивальне навчання, реалізація експериментально-дослідницьких, ціннісно-сміслових, здоров'язберезжувальних установок як професійних інноваційних орієнтирів керівників, вчителів, учнів, батьків, громади.

Слайд № 6 Засади формування

**Засади формування
здоров'язберезжувальної
компетентності**

- **Компетентнісне та професійно-орієнтоване навчання і виховання**
- **Реалізація експериментально-дослідницьких ціннісно-сміслових здоров'язберезжувальних установок як професійних інноваційних орієнтирів керівників, учителів, учнів, батьків, громади**

Засади формування здоров'язберезжувальної компетентності в опорному закладі освіти передбачають розробку і впровадження різноманітних заходів, через пізнання яких учні навчаються самостійному збереженню здоров'я. Це потребує внесення інновацій в організацію освітньо-культурного середовища опорного закладу. До таких інновацій відносяться *понятійні та критеріальні основи: засвоєння інноваційних знань, умінь, навичок, здатностей, досвіду, морально-етичних цінностей, психолого-педагогічної компетентності вчителів, самопізнання, само оцінювання, самореалізація тощо.*

Основні завдання визначено такі:

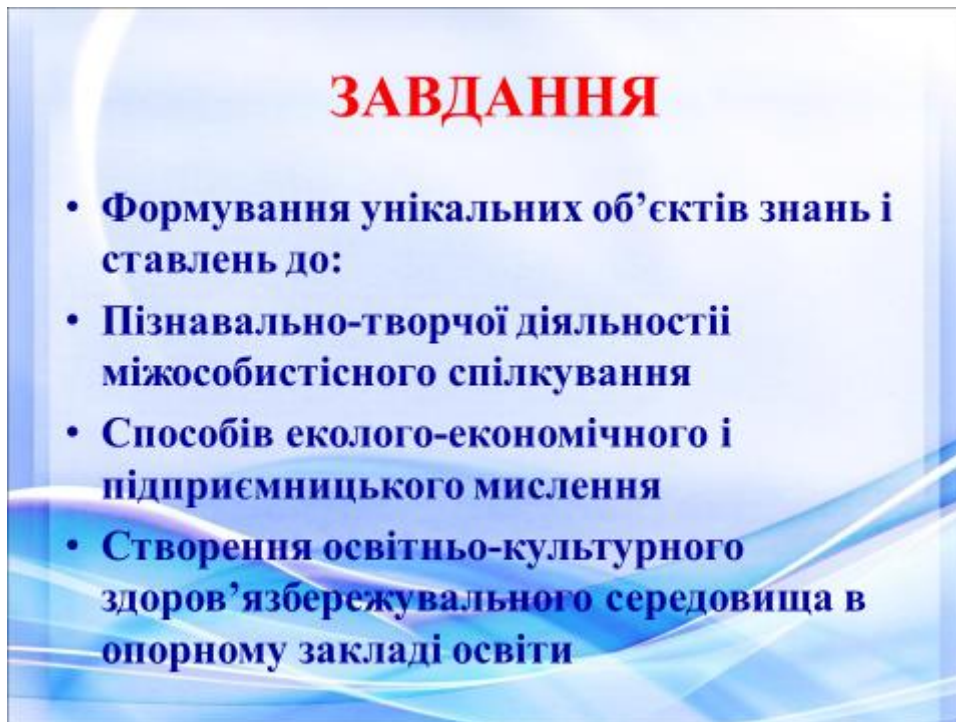
СЛАЙД № 7 Завдання

Формування унікальних об'єктів знань відбувається через: розуміння значущості та необхідності збереження здоров'я як економіко культурної власності в життєвому середовищі; виявлення ставлення учнів до здоров'я як до ціннісної власності; знання про здоров'я як здатність, знання, уміння, прагнення, ставлення, завдяки яким учень спроможний буде зберігати здоров'я при будь яких ризиках, стресах, умовах навчання і життя тощо; це сприймання поняття «здоров'я» як стану рівноваги, комфорту, адаптаційної готовності організму до умов соціального середовища, груп ровесників тощо; це реалізація в освітньому процесі економіко-підприємницького ставлення до збереження здоров'я, є процесом завдяки якому в учнів відбуватимуться зміни в розумінні ними основних освітніх та життєвих факторів збереження власного здоров'я. Це відбувається в процесі пізнавально-творчої діяльності та міжособистісного спілкування на всіх рівнях навчання і організації всіх видів діяльності.

Відповідно до стратегії формування здоров'язбережувальної компетентності визначені напрями діяльності учасників освітнього процесу, які передбачають розвиток орієнтаційних та пізнавальних знань, умінь, навичок, здатностей для учнів, учителів та батьків.

СЛАЙД № 8. НАПРЯМИ освітнього процесу

Психологічною службою опорного закладу освіти має бути організована різносторонній комплекс діагностик для встановлення рівня стану здоров'я та проведення потрібної корекції. У цьому процесі беруть активну участь усі учасники освітнього процесу, а також залучені фахівці. Відбувається реальна соціально-партнерська співпраця і взаємодія. Це найбільш важливий є навчання учнів етап для самовизначення впливів інформаційно-сигнальної чутливості власного організму з метою збереження свого здоров'я.

Стратегія формування здоров'язбережувальної компетентності передбачає обрання технологій для такої діяльності. Поняття «здоров'язбережувальні технології» об'єднує в собі всі напрями діяльності закладу освіти щодо формування, збереження та зміцнення здоров'я учнів,

тобто, формування здоров'язберезувальної компетентності: сприятливі умови навчання дитини у закладі (відсутність стресових ситуацій, адекватність вимог, методик навчання та виховання); оптимальну організацію освітнього процесу (відповідно до вікових, статевих, індивідуальних особливостей та гігієнічних норм); повноцінний та раціонально організований руховий режим та харчування учнів

Обрані нами такі технології формування здоров'язберезувальної компетентності розподілено на групи за напрямом діяльності.

СЛАЙД № 9. Здоров'язберезувальні технології

Організаційно-педагогічні технології визначають структуру освітнього процесу, яка сприяє подоланню перевтоми, гіподинамії та інших дезадаптаційних станів.

Психолого-педагогічні технології пов'язані з безпосередньою діяльністю вчителя на уроці, взаємодією з учнями протягом уроку. Це психолого-педагогічний супровід усіх елементів освітнього процесу.

Навчально-виховні технології забезпечують навчання і виховання через використання оздоровчих елементів, які містяться в змісті освітніх

галузей та навчальних предметів, це програми навчання учнів культури здоров'я, під час навчання та у позаурочний час, програми освіти батьків та громадськості.

Соціально-адаптаційні технології забезпечують збереження і зміцнення психічного здоров'я учнів та вчителів, посилення ресурсів психологічної адаптації особистості. Це різноманітні соціально-психологічні тренінги, програми соціальної та сімейної педагогіки, до участі в яких залучаються не тільки учні, але й педагоги, батьки, представники місцевої громади.

Лікувально-оздоровчі технології - це самостійна медико-педагогічна галузь, що охоплює лікувальну педагогіку, лікувальну фізкультуру, спортивні та корекційні заняття тощо, вплив яких забезпечує відновлення фізичного та психічного здоров'я учнів.

Не можна успішно вирішувати зазначену проблему без врахування основних *факторів впливу на здоров'я*, які визначені в науці і практиці: *особистісні, еколого-економічні, психолого-педагогічні, організаційно-педагогічні, соціальні, медичні.*

Особистісні – це генетичні особливості, фізичне і психічне здоров'я; *еколого-економічні* – впливи природи, спосіб життя, режим, звички, економіка, родина; *психолого-педагогічні, дидактичні* – взаємодія вчителя і учня на уроці, форми, методи навчання тощо; *соціальні* – матеріальні умови, місце проживання і навчання, соціальні ролі; *організаційно-педагогічні* – технології, форми і методи організації освітнього процесу; *медичні* – рівень доступності медицини, стан здоров'я тощо.

Управління формуванням здоров'язберезувальної компетентності учнів в опорному закладі освіти відбувається не тільки на основі визначених у навчальному закладі цілей, норм, правил поведінки, цінностей та санкцій, які відображають усвідомлене ціннісне ставлення

всіх учасників освітнього та управлінського процесів до свого і чужого здоров'я: фізичного, психічного, духовно-морального та соціального, що передбачає ведення здорового способу життя.

СЛАЙД № 10. Управління

Надзвичайно важливим і основоположним в управлінні формуванням здоров'язбережувальної компетентності в опорному закладі освіти є формування спільного бачення і спільних корпоративних цінностей. Аадміністративні засоби не вирішують проблему, це не дасть позитивних результатів. Формування і розвиток здоров'язбережувальної компетентності учасників освітнього процесу відбувається при зміні мислення.

Отже, управління – це спрямування діяльності педагогічного колективу в тісній партнерській співпраці та взаємодії, взаємозв'язку з учнями, батьками, медичними працівниками, практичними психологами, соціальними педагогами та соціальними працівниками, усіма тими, хто зацікавлений у збереженні і зміцненні здоров'я дітей, мають бути спроможні створити здоров'язбережувальне освітньо – культурне середовище.

Надзвичайно важливим в управлінській діяльності керівника опорного закладу освіти є забезпечення умов формування здоров'язбережувальної компетентності учнів та інших учасників освітнього процесу, залучення всіх зацікавлених осіб та організацій, створення таких умов, щоб в учнів була мотивація, стало модним бути здоровим. Для цього потрібно керівнику і його команді, всім підрозділам опорного закладу освіти координувати й узгоджувати дії всіх учасників, контролювати дію і вплив факторів, створювати професійне науково-методичне середовище розвитку культури здоров'я у опорному закладі та в усьому освітньому окрузі.

Висновки.

Формування здоров'язбережувальної компетентності, позитивного ставлення учнів і їхніх наставників до збереження здоров'я як найвищої цінності, формування навичок самостійного аналізу і збереження здоров'я розуміння необхідності здорового способу життя, потребують сьогодні кардинально нових підходів, посилення уваги та створення спеціальних умов організаційно-педагогічного освітньо-культурного збереження здоров'я, формування здоров'язбережувальної компетентності к опорним закладом освіти та цілеспрямованого управління цим процесом.

Для цього важливо створити у закладі освіти такі умови, такі моделі освітньо-культурного здоров'язбережувального середовища, які сприятимуть не тільки збереженню здоров'я учасників освітнього процесу, але і й виявлятимуть нові підходи до виявлення основних показників психосоматичного та психофізіологічного здоров'я і сприятимуть формуванню позитивного ставлення до власного здоров'я як чинників успішної професійно-орієнтованої підготовки до життєвої самостійності у вирішенні проблем навчання впродовж життя та працевлаштування без школи для власного здоров'я.

Ставлення до здоров'я, навчання з установкою на здоров'я як свою життєву власність і здоров'язбережувальна компетентність, сприятиме розробці і оновленню психолого-педагогічних засад у профілактиці здоров'я та служитиме розумінню учнями себе як суб'єкта власного здоров'я; сприятиме усвідомленню учнями і вчителями закономірностей та особливостей володіння іншими ключовими компетентностями, а не тільки здоров'язбережувальною, пов'язаними з вибором способу та стратегії розвитку підприємливості, виду майбутньої професійної діяльності та індивідуальних особливостей здоров'я; рівень усвідомленості учнями збереження здоров'я сприяє вирішенню завдань розвитку конкурентоспроможної особистості.

Завданням керівника опорного закладу освіти спільно з педагогічним, учнівським колективами, батьківською та місцевою громадами є формування та розвиток дієвої і ефективної організаційно- педагогічної культури здоров'я.

Література

1. Закон України «Про освіту» / Відомості Верховної Ради, 2017, № 38-39.
2. Концептуальні засади реформування середньої освіти «Нова українська школа»/ схвалена колегією МОН 27.10.2016 року.
3. Єфімова В.М. Інструментальна складова здоров'язбережувальних технологій у професійній підготовці майбутніх учителів / В.М. Єфімова // Валеологія: сучасний стан, напрямки та перспективи розвитку / Матеріали VIII міжнародної науково-практичної конференції, квітень 2010 р.: У 3-х т. / За ред. М.С. Гончаренко. – Харків, 2010. – Т. I. – С. 132-139.
4. Здоров'язберігаючі технології в навчальному закладі / упоряд. О. Колонькова, О. Литовченко. – К.: Шк. світ, 2009. – 128
5. Калініна Л.М., Онаць О.М., Топузов М.О. Проблеми створення й розвитку опорних закладів освіти. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Прикладні наукові розробки та теоретичні дослідження XXI століття», наукова платформа «ΛΟΓΟΣ», 15 квітня, м. Вінниця, Україна, том 2. С. 58–65. URL: <http://lib.iitta.gov.ua/716003/> (дата звернення: 23.05.2019).

6. Онаць О. М. Організаційно-педагогічна культура збереження здоров'я у закладі освіти: методологічний аспект/ О. М. Онаць // Здоров'язбережувальна свідомість в теорії та практиці шкільної освіти: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Обухів, 21 березня 2018 року/ відп. ред Н. А. Побірченко. – Обухів, 2018. – С. 23-30.
7. Побірченко Н. А. Економічна психологія:[у 2 ч.] /Н. А. Побірченко. – К. –Наук.світ, 2009. – 293с.

Піддячий Микола Іванович,
доктор педагогічних наук, професор
головний науковий співробітник
відділу профільного навчання
Інститут педагогіки НАПН України,
м. Київ, Україна

ПЕДАГОГІЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ СТАРШОКЛАСНИКІВ У ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ

У процесі навчання та виховання старшокласників створюються передумови для професійного спрямування, а значить і формування компетентностей на етапах вікового розвитку. Наукове обґрунтування компетентнісно орієнтованого освітнього простору є важливим для розв'язання низки суперечностей між: соціальним замовленням якісної підготовки учнів, конкурентоспроможних на ринку праці, і недостатнім рівнем їхньої реальної підготовки до професійної діяльності; значним обсягом інформації в умовах швидкозмінних технологій і не адаптованістю навчального середовища; розвитком інфраструктури навчальних закладів і необхідністю розробки теоретико-методичних засад формування компетентностей необхідних для життя та праці; наявністю нових